

Nekrológ

Vaszilij Lytkin
(1895–1981)

Életének 86. évében, 1981. augusztus 27-én hosszabb betegség után elhunyt a zürjén (komi) származású Vaszilij Lytkin (anyanyelvén: Ilja Vasz), a kiváló finnugor nyelvész, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tiszteleti tagja.

Vaszilij Lytkin 1895. december 27-én született Tyentyukovo faluban, amely ma a zürjén főváros, Szyktyvkar része. A parasztcsalád gyermeke az elemi, majd a városi iskola elvégzése után tanítói képesítést szerzett. 1916-ban behívták katonának. 1918-tól szülőföldjén működött tanítóként, 1922-től pedig orosz filológiát tanult Moszkvában. Tehetségére már ekkor felfigyelhettek, mert 1926-ban finnugor szakos aspiráns lett. Aspirantúrája idején lehetősége nyílt arra is, hogy hosszabb tanulmányutat tegyen Finnországba, Németországba és Magyarországra. Magyarországi tartózkodásának eredménye az 1927-ben megjelent „Az -s névszóképzők a permi nyelvekben” című doktori értekezése.

A 30-as, 40-es, 50-es években Moszkvában, majd vidéki pedagógiai főiskolákon orosz filológiát tanított. A sztálini korszak és a marrizmus teremtette kedvezőtlen körülmények között is folytatta tudományos tevékenységét és 1943-ban megvédte kandidátusi értekezését (tárgya az ópermi írás), 1946-ban pedig a tudományok doktora lett. Doktori értekezésének tárgya az ópermi nyelv és a permi nyelvek történeti nyelvtana volt.

Csak 1959-ben került Moszkvába, a SzUTA Nyelvtudományi Intézetének Finnugor Osztályára. 1961-től 1972-ig, nyugdíjbavonulásáig az említett osztály vezetője volt. Tudományos és oktatói tevékenységét nyugdíjasként is folytatta.

Vaszilij Lytkin tudományos munkássága tiszteletreméltóan gazdag. Mintegy 300 tételes munkásságjegyzékében 12 önálló monográfia található. A publikáció témaköreinek pusztá felsorolása is túlnőne e nekrológ keretein, be kell érünk tehát Lytkin legfontosabb szakterületeinek és műveinek megemlékezésével.

Lytkin egész életében rendkívüli jelentőséget tulajdonított az anyanyelvi írásbeliség, a zürjén irodalmi nyelv fejlesztésének és oktatásának. Ezek érdekében szerzőként és szerkesztőként részt vett a zürjén irodalmi nyelv nyelvtanának és szótárának megalkotásában (Sovremennyj komi jazyk 1955, Komi—russkij slovar 1961) és egyetemi tankönyvet írt a zürjén nyelv történetéről (Istoričeskaja grammatika komi jazyka 1957). Élete utolsó éveiben pedig két tankönyvet jelentetett meg zürjén nyelven a zürjén történeti morfológiáról és lexicológiáról. E művek nemcsak azért értékesek, mert Lytkin több évtizedes tudományos tevékenységének összefoglalásai, hanem azért is, mert segítségükkel végre saját nyelvükön ismerkedhetnek meg anyanyelvük történetével a zürjén nyelv leendő tanárai, művelői és kutatói.

Várhatólag még hosszú ideig meghatározóak maradnak azok az eredmények, amelyeket Lytkin a középkori ópermi (özürjén) nyelvemlékek megfejtése és magyarázata (Drevneperskij jazyk 1952), illetve a zürjén nyelvjárások kutatása terén (Dialekt Kobry 1930, Komi–jazvinskij dialekt 1961) elért. Az archaikus jazvai nyelvjárást bemutató utóbb említett kötete nemcsak a zürjén nyelvjárások, hanem a nyelvtörténet kutatóinak is állandó munkaeszköze.

Lytkin permi nyelvtörténeti munkásságának betetőzése két összefoglaló munkája: Istoričeskij vokalizm permskich jazykov (1964) és Kratkij etimologičeskij slovar komi jazyka (1970). Az előbbiben összefoglalta a permi vokalizmustörténettel kapcsolatos eddigi nézeteket, összegyűjtötte a permi nyelvek (zürjén és votják) közös szóképletét, megállapította a két nyelv közötti magánhangzó-megfeleléseket és megkísérelte a permi alapnyelv vokalizmusának rekonstruálását. Olyan alapművet alkotott ezzel a munkájával, amelyet mindenkinek figyelembe kell venni, aki a permi, sőt a finnugor vokalizmus történetével foglalkozik, még akkor is, ha nem ért egyet a szerző koncepciójával, vagy egyes megállapításaival. A Guljajevvel együtt írt zürjén etimológiai szótárnak nemcsak az az érdeme, hogy Bárczi Szófejtő szótára után sorrendben a második volt a finnugor nyelvek befejezett etimológiai szótárai közül, hanem az is, hogy a zürjén nyelv ősi (uráli, finnugor, finn-permi és permi) eredetű szavain kívül foglalkozik a zürjénbe került iráni, karjalai, ótörök és régi orosz jövevényszavakkal, valamint a zürjén nyelv külön életében keletkezett képzett és összetett szavakkal is. Ilyen terjedelmű etimológiai szótár megalkotása két tudós munkájaként rendkívüli teljesítmény. A hamar közkeletűvé vált szótár kisebb hiányosságai ellenére is kiindulópontja minden permi etimológiai kutatásnak.

Lytkin talán legnagyobb szerkesztői, tudományszervezői vállalkozása a háromkötetes Osnovy finno-ugorskogo jazykoznanija (1974–1976) című összefoglaló mű. Ez első orosz nyelvű összefoglalása az összehasonlító finnugor nyelvtudomány eredményeinek, illetve az egyes finnugor nyelvekre vonatkozó kutatásoknak. A munkálatban több finnugor nép kutatói (észtek, magyarok, mordvinok, votjákok, zürjének stb.) vettek részt, és hogy a számos szerző ellenére az Osnovy kötetei szemléletükben és színvonalukban a lehetőségekhez mérten egységesek, az nem utolsósorban az egész munkálat vezetőjének, Vaszilij Lytkinnek az érdeme. Feltétlenül megemlítendő, hogy a mű egyik legfontosabb fejezetét, az összehasonlító hangtant ő maga írta.

Már utaltam arra, hogy Lytkin mennyire fontosnak tartotta az oktatói, nevelői munkát. Nem véletlen tehát, hogy az évek során mintegy 40 aspiráns munkáját irányította és még élete utolsó éveiben is tanított a szyktyvkari egyetemen.

Vaszilij Lytkin, mint az egyik legkiválóbb zürjén költő és műfordító, irodalmi tevékenységével is népe kulturális felemelkedését kívánta szolgálni.

Testét Szyktyvkarban helyezték örök nyugalomra, az 1985-ben megrendezésre kerülő hatodik Nemzetközi Finnugor Kongresszus városában. Vaszilij Lytkinnek bizonyára nem kis érdeme van abban, hogy éppen a zürjén fővárost választották a finnugor tudományok művelői legrangosabb rendezvényük színhelyéül. A kongresszus résztvevői bizonyára tisztelettel adóznak majd a legnagyobb zürjén nyelvész emlékének. És reméljük, hogy a zürjén kultúra és tudomány mai művelői tevékenységükkel méltó folytatói lesznek Vaszilij Lytkin munkásságának.

Csúcs Sándor